

ובהם שנינו שרבי מאיר אוסר. כי הם אינם עשויין לנוי בלבד, אלא מרוב חביבות המלך, עובדים אותו פעם אחת בשנה.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ואתם האנדרטאות בשהן עומדין על פתח מדינה העיר, שנינו שרבי מאיר אוסר. ואילו בשאר צלמים ובשאר מקומות, אינם עובדין אותן, והם עשויין לנוי בלבד, ומותרים⁽⁵⁾.

אמר רבה: מחלוקת שנחלקו רבי מאיר וחכמים, היא: בצלמים של כפרים, שאין דרכן להעמיד בכפרים צלמים לנוי. אבל

מא-א

בצלמים של כרכים עיירות גדולות דברי הכל מותרים.

מאי טעמא? — לנוי עבדי להו, עושים אותם לנוי, כדרכם של עיירות גדולות.

ותמהה הגמרא: וצלמים דכפרים, מי איכא למאן דאמר, וכי יש מי שסובר כי לנוי קעבדי להו, שהם עושים אותם לנוי, ולכן חכמים מתירים?! והרי צלמים דכפרים, ודאי למיפלחינהו עבדי להו! ודאי הם עשויין לעבודה אלילים, כי בני כפר אין דרכם להעמיד צלמים לנוי.⁽⁶⁾

עשויין לכבוד מלך חי.

של כרכים, דברי הכל לנוי עבדי להו" — שמשמע כי בכרכים עשוי לנוי, ואילו בכפרים נחלקו האם עשויין לנוי או לעבודה זרה.

אך הקשו המפרשים: איך יתכן לומר כן? הרי בתחילת הסוגיא דייקנו מדברי חכמים ומלשונם, שלא אמרו "אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל", ודייקו שם רש"י ותוס' שחכמים אינם חולקים על העובדה שיש מקומות שהם עשויין לעבודה זרה?

התוס' הרא"ש מתרץ, שהגמרא יכלה להקשות כן, אלא שהקשתה קושיא טובה יותר, קושיא מן הסברא: איך יתכן שבני הכפרים עושיין לנוי.

המהרש"א מתרץ: היא היא קושית הגמרא: איך יתכן שחכמים סוברים ששל כפרים עשויין לנוי, הלא אם כן היה להם לומר: אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל.

[כלומר: לפי המהרש"א אינה קושיא מצד הסברא כדברי תוס' הרא"ש, אלא היא קושיא מדיוק דברי חכמים. ובלשון התוס' משמע כמו המהרש"א].

המהר"ם מביא פירושו של המהרש"א [ולא בשם המהרש"א]. ומקשה עליו, שלא משמע כן בלשון הגמרא. ומתרץ, שלפי הוה אמינא זו, לא

5. הרמב"ן מבאר שאמוראים אלו רב יהודה אמר שמואל ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, באים לתרץ תירוץ נוסף על קושית הגמרא. ולדעתם, אין צריכים לתרץ תירוץ של רב יצחק בר יוסף, שרבי מאיר חושש וגוזר ממקום למקום, אלא, שמשנתנו מדברת בכל המקומות, ובאנדרטאות של מלכים העומדין על פתחי העיר ישנם מקצת גויים העובדים לצלמים אלו, לכן, רבי מאיר החושש למיעוט אוסר אותן, וחכמים שאינם חוששין למיעוט — מתירים.

6. התוס' מבארים את סוגית הגמרא: בהוה אמינא סברה הגמרא, שרבי מאיר וחכמים חולקים בכפרים, ומחלוקתם היא האם נעשו לעבודה זרה או לנוי.

והתוס' מבארים כך, כי הוקשה להם על קושית הגמרא "ובכפרים מי איכא למאן דאמר לנוי קעבדי להו" — מה קשה, הלא חכמים מודים שיש מקומות שעושיין אותם לאילילים, אלא שהם סוברים שבמקומות אחרים לא גזרו אטו המקומות שעובדים אותם?

ולפי ביאור זה מדוייקים דברי הגמרא "אבל

כדור: שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו ככדור. שהעולם העגול ככדור נמצא בידו ובשליטתו.

תנא בברייתא: הוסיפו עליהן עוד סמלים לצלמים שהם של אלילים: סייף, עטרה וטבעת.

ומבאר הגמרא: סייף: מעיקרא, בתחילה, אחרי שנשנית המשנה, לפני שנשנית הברייתא, סבור סברו חכמים שצלם זה אינו אליל, אלא ליסטים בעלמא. ולבסוף סבור שהוא אליל, והסייף בא לסמל שהורג את עצמו תחת כל העולם כולו. כלומר, שהורג את כל העולם. עטרה: מעיקרא סבור גדיל כלילי בעלמא, סתם אומן הגודל עטרות, ולבסוף סבור: כמו עטרה למלך [נוסח אחר בלשון גנאי: לכלב].

טבעת: מעיקרא סבור: אישתיימא בעלמא הוא, סתם שליח הנושא חותם המשלחו, ולבסוף סבור: שחותם את עצמו תחת כל העולם כולו למיתה.⁽⁹⁾

שנינו במשנתנו: רבן שמעון בן גמליאל

ומסקינן: אלא, אי אתמר, אם אכן מסרו תלמידים שמועה זו בשם רבה, הכי אתמר: אמר רבה: מחלוקת שנחלקו רבי מאיר וחכמים, היא בשל כרכים, ורק בהם אמרו חכמים שעשויין לנוי. אבל בשל כפרים, דברי הכל הם אסורים, כי בני הכפרים בודאי אינם עושין צלמים לשם נוי.⁽⁷⁾

שנינו במשנתנו: וחכמים אומרים: אינו אסור אלא מי שיש בידו מקל או ציפור או כדור.

הגמרא מבאר מה ה"סמל" בדברים אלו המהווים סימן שהם צלמי עבודה זרה.

מקל: שהאליל רודה את עצמו תחת כל העולם [הגמרא אומרת כך בלשון גנאי, והכוונה לדעת הגויים, שרודה את העולם תחתיו], כמו מקל. כלומר, שכל העולם בידו, כמו שהוא תופס מקל, והוא שולט בעולם, כי המקל מסמל רדייה וממשלה.⁽⁸⁾

ציפור: שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו, כציפור. כלומר, שהעולם בידו ובשליטתו, וכן שהוא מתנשא על העולם כציפור הפורחת ושטה מעל העולם.

אותם, וחכמים לא גזרו, אבל של כפרים לדברי הכל אסור. ועיין במשנה למלך [פרק ז מהלכות עבודה זרה הלכה ו] המאריך מאוד בדברי התוס', ובכל הסוגיא.

8. מפורש על פי המהר"ם. וכן בהמשך בצפור וכדור.

9. כתב הריטב"א: לדעת מי שסובר שמדובר באנדרטי של מלכים, צריך לפרש שהגויים רצו לסמל את המלך ביופיו עם סייף על רוב גבורתו

יכלו חכמים לומר "אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל", כי אם היו אומרים כך היה נשמע מדבריהם ש"אף בכפרים" אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל, ואילו ב"כרכים" אינו נעבד אף מי ש"יש" בידו מקל. וזה אינו, שבודאי מי שיש בידו מקל נעבד אפילו בכרכים.

7. התוס' מבארים מסקנת הגמרא: מחלוקת בשל כרכים, והם עשויין לנוי, אלא כיון שבמקומו של רבי מאיר עבדו אותן [כדברי רב יצחק בר יוסף] לכן גזר שאר המקומות אטו מקומות דעובדין

אומר: אף כל שיש בידו כל דבר.

תנא שנינו בברייתא: אפילו אם יש בידו צרור או קיסם, כי ההחזקה של דבר ביד מסמלת שלטון ושררה.

בעי רב אשי: אם תפש [גירסת רבינו חננאל: תופש] בידו צואה, מהו? האם אסור לדעת רבן שמעון בן גמליאל, או לא.

וצדדי הספק הם: מי אמרינן סמל הוא שבולי עלמא זילו באפיה, זולים הם כנגדו כי כמו צואה, ואסור.

או דילמא, יתכן שבא לסמל להיפך, הוא, מיהו, דמות הצלם היא זו דזיל באפי כולי עלמא כצואה. כלומר, הדמות שעשו ממנה צלם, היא היתה המבוזה, ועשו את הפסל כדי לגנותה, שהיא כצואה כנגד כל העולם. ואיננו צלם עבודת כוכבים.

ומסקינן: תיקו. והאיבעיא לא נפשטה.

מתניתין

המוצא שברי צלמים, הרי אלו מותרין, כי אף כשהיו שלמים, הם ב"ספק" אם עבדום הגויים או לא עבדום, ועתה כשהם שבורים, אף אם תמצא לומר עבדום, יש עליהם "ספק" נוסף, שמא ביטלום הגויים. ולכן הם

במצב של "ספק ספיקא" אם הם אסורים, וכל דבר שאיסורו הוא ספק ספיקא, מותר⁽¹⁰⁾.

[ביטול] עבודה זרה נעשה כאשרה הגוי "מבטל" את אלילו בכך כששוכרו או מקלקלו, וכך היא דרכם של גויים כשהם הקוצפים על אלוהיהם. ומשביטלו הגוי, בטל ממנו איסורו בהנאה].

מצא תבנית יד או תבנית רגל, הרי אלו אפורין, מפני שכיוצא בהן, יד ורגל לבד, נעבד, עובדין אותן הגויים.

גמרא

אמר שמואל: אין צריך לומר שהמשה מדברת דוקא בצלמים סתם, שלא ראינו שעבדום, ולומר שטעם ההיתר הוא משום "ספק" שמא לא עבדום,

אלא אפילו מצא שברי עבודת כוכבים שידוע לנו שהם שברי אלילים, וראינו שעבדום הגויים כשהיו שלמים, גם כן מותרים, לפי שהגויים שומרים היטב על אליליהם עד שמגיע היום שהם כועסים עליהם, שאז הם שוברים אותם וזורקים, ולכן, אם מצא אדם את השברים הללו, לא מסתבר שנאבדו ונשברו מאליהם, אלא יותר מסתבר ששיברום בכוונה, וביטלום⁽¹¹⁾.

סובר שמואל שאף המוצא שברי עבודה זרה, שעליהם יש רק ספק אחד אם ביטלום אם לא, גם כן מותר, כמו שיבואר בגמרא. וכן משמע מדברי המאירי שרש"י כתב כן בתורת "הוה אמינא".

11. כן היא שיטת רש"י לדעת הרמב"ן והר"ן.

ועשירותו, או שתפס המלוכה מעצמו בלי היותו מזרע המלוכה. וכן בעטרה וטבעת. — אלא שהגמרא תופסת לשונות אלו לגנאי, שעושה כן באלומות.

10. כן פירש רש"י את המשנה. וברור שביאור זה הוא רק בתורת "הוה אמינא", כי למסקנא

ומקשינן: והא אַנן תנן, הרי שנינו במשנתנו: שברי "צלמים". ומשמע דוקא צלמים, שאין ידוע שעבדום, מותרין, ולא אלילים ממש!

ומתצינן: הוא הדין דאפילו שברי עבודת כוכבים מותרין, כדעת שמואל.

והא דקתני שברי "צלמים", לא משום שדוקא צלמים מותרין, אלא משום דקא בעי למיתני סיפא, כיון שהתנא רצה לשנות בסיפא: מצא תבנית יד תבנית רגל — הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהן נעבד. לכן שנה "צלמים", להשמיעך שתבנית יד ותבנית רגל אסורין אפילו בצלמים.

ואם היתה המשנה אומרת ברישא "שברי עבודת כוכבים", היינו מדייקים לומר, שרק באלילים ממש יש לחלק בין סתם שברים, המותרים, לתבנית יד או רגל, האסורים, אך בצלמים מותר תבנית יד ורגל, וזה אינו נכון, כי צורות אלו חשובות הן וחוששין להן [ויבואר בגמרא לקמן שעושין להם בסיס בפני עצמם], ולכן אסורים אף כשהן שברי צלמים.

ומדייקת הגמרא מדברי המשנה להקשות על שמואל:

תנן: מצא תבנית יד תבנית רגל, הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בו [בהן] נעבד.

וקשה: אמאי, למה אסורין? והא שברים מא-ב נינהו, ואף שנעבדו, מכל מקום, הרי יש לפנינו "הוכחה" שהגוי ביטלן?

תרגמה ביארה שמואל: אכן, אם הן סתם שברים, מותרין. ומה שאמרה המשנה שהן אסורין, מדובר בעומדין על בסיסן, שהתקינו לשברים הללו "מושב" ו"בסיס", ועצם ישיבתן על בסיס מוכיחה את חשיבותם, אף שהם רק חלק מצלם, ועובדים להם.

ומביאה עתה הגמרא מחלוקת אמוראים בעבודת כוכבים שנשתברה, דהיינו שהגוי עבד לה ולא ביטלה בעצמו, אלא היא נשתברה מאיליה, האם מותרים שבריה היות ונשתברה, והם שבורים לפנינו, או לא. וצדדי המחלוקת יבוארו בגמרא.

אתמר: עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה — רבי יוחנן אמר אסורה. רבי שמעון בן לקיש אמר מותרת.

ומבאר הגמרא: רבי יוחנן אמר אסורה, דהא לא ביטלה, ואינה בטילה מעצמה.

רבי שמעון בן לקיש אמר מותרת, כי מסתמא, בטולי מבטיל לה, כי מומר אמר, הגוי אומר לנפשו: איחי נפשה לא אצלה, היא לא הצילה את עצמה, ואם כן, להחוא גברא מצלה ליח? וכי תציל אותי? (12)

שבאם הגוי ודאי מתייבא מדעתו מאלילו, אף שלא שיברה, כגון שהניחה הפקר בשעת שלום ואינו עתיד לחזור — ודאי שהיא בטלה. ומחלוקת רבי יוחנן ורבי שמעון היא רק בנשתברה מאליה, והגוי אינו יודע מהשבירה, שריש לקיש סובר שהיא בטלה כשם שבטלה כשמשברה בידים, "דעל כרחיה מבטלה", ורבי

וכן כתב רש"י להדא בדף מט ב ד"ה לא. וכן סוברים הרי"ף והרמב"ם. והמשך הסוגיא יבואר לפי דרך זו, על פי דברי הרמב"ן. ובסוף הסוגיא [הערה 9] יבואר בעז"ה בקיצור דעת התוס'.

12. הרמב"ן [בעמוד הבא] מוכיח מכמה ראיות,